

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 44(1), с. 176–179

Аналізується динаміка інноваційної активності промислових підприємств України та фактори, що на неї впливають. Для підвищення інноваційної активності промислових підприємств пропонується сформувати цілісну систему управління інноваційною діяльністю та визначити основні її складові.

Необхідність та шляхи побудови інноваційно-орієнтовної моделі економічного розвитку України були і залишаються предметом наукових досліджень вітчизняних учених [6; 7], обговорюються на науково-практичних конференціях, висвітлюються у джерелах масової інформації, вони неодноразово знаходили відображення в законодавчо-нормативних документах [2–5]. Законодавством України були передбачені як прямі методи стимулювання інноваційної діяльності (пільгове кредитування, надання державних гарантій комерційним банкам), так і непрямі (податкові пільги). Законом України “Про інноваційну діяльність” визначені види фінансової підтримки для виконання інноваційних проектів, а також певні податкові пільги [5]. Зокрема, передбачалось, що українським підприємствам може надаватися фінансова підтримка шляхом:

- повного безвідсоткового кредитування пріоритетних інноваційних проектів або часткового (до 50 %) безвідсоткового кредитування інноваційних проектів (за умови залучення решти необхідних коштів виконавця проекту й інших суб'єктів інноваційної діяльності) за рахунок бюджетних коштів;
- повної чи часткової компенсації за рахунок бюджетних коштів відсотків,

сплачуваних комерційним банкам за кредитування інноваційних проектів;

- надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів.

На жаль, ці положення Закону фактично й не почали діяти, оскільки були призупинені ще у 2003 р., внаслідок обмеженості бюджетних коштів [1].

Аналіз статистичних даних щодо інноваційної активності промислових підприємств демонструє не лише невелику частку промислових підприємств, що впроваджують інновації, а й тенденцію її зниження. Зокрема, за даними Держкомстату [8] у промисловості України у 2012 р. кількість підприємств, що впроваджували інновації, налічувала 1371 (13,6 % загальної кількості промислових підприємств), у 2000 р. таких підприємств було 1491 (14,8 % загальної кількості промислових підприємств). Отже, за 12 років (2000–2012) частка промислових підприємств, що впроваджували інновації, зменшилась на 1,2 %, а кількість — на 120 підприємств. Хоча за цей самий період обсяг реалізованої інноваційної продукції збільшився у 2,97 раза, треба відмітити постійне зниження суми реалізованої інноваційної продукції, що припадала на 1 грн коштів, спрямованих на фінансування інноваційної діяльності. Якщо у 2000 р. цей

показник дорівнював 6,9 грн реалізованої інноваційної продукції, у 2005 р. — 4,34 грн, то у 2012 р. тільки 3,14 грн [8]. Отже, за зростання обсягів реалізації інноваційної продукції за 2000–2012 рр. майже втричі знизилася повернення інноваційних витрат, а саме у 2,19 раза.

Відмітимо вкрай низьку вартість об'єктів інтелектуальної власності порівняно з загальною вартістю активів підприємств, зокрема частка нематеріальних активів у вартості активів у середньому не перевищує 1,5–3,5 %.

Технічна база промислових підприємств продовжує застарівати, коефіцієнт зносу основних засобів у промисловості вже перевищує 60 % (2000 р. — 48,8 %, 2005 р. — 57,9 %, 2010 р. — 63 %). Частка введення в дію основних засобів практично не змінюється та залишається вкрай низькою, щороку вона становить 3 % від загальної вартості основних засобів промисловості.

За даними статистики, основну частку в обсягах фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств нині складають власні кошти (79,6 % — у 2000 р., 63,9 % — у 2012 р.) [8]. Слід очікувати, що й в перспективі основним джерелом фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних підприємств будуть залишатися власні кошти (прибуток, амортизація, додаткові емісії акцій), оскільки фінансування інноваційних проектів належить до високоризикових напрямів інвестицій. Оскільки більшість підприємств мають низьку рентабельність (рівень рентабельності операційної діяльності у промисловості України складав у 2000 р. — 4,8 %, у 2010 р. — 3,5 %, у 2012 р. — 3,3 %) [8], вони мають низьку здатність до самофінансування. Частково активізації інноваційної діяльності у промисловості України може сприяти розвиток венчурного фінансування, але, на нашу думку, не слід очікувати високих темпів розвитку венчурних інвестиційних фондів у найближчому майбутньому.

Зазвичай, аналізуючи невтішні результати у сфері інноваційної діяльності, наголошують на недостатніх обсягах фінансування, на скороченні державної підтримки, на проблемі знаходження джерел збільшення

фінансування. Це безумовно так, всі ці проблеми існують, ми вже відмічали скорочення державної підтримки та стимулювання інноваційної діяльності, а також відсутність достатніх обсягів власних грошових коштів внаслідок невисокої рентабельності більшості вітчизняних промислових підприємств.

Недостатнє фінансування є, швидше, не причиною, а наслідком відсутності вагомих системних зрушень у побудові інноваційно-орієнтованої економіки. Інвестори, вітчизняні й зарубіжні, не зацікавлені у спрямуванні грошових потоків у розвиток інноваційної діяльності. Причиною цього є кланово-олігархічна система економічних відносин, яка створена в Україні, вона не сприяє формуванню повноцінного конкурентного середовища, так само, як попередня командно-адміністративна система. А головною рушійною силою ринкової економіки, яка змушує підприємців вкладати кошти у високоризиковані інноваційні проекти, є конкуренція. Власники промислових підприємств мають постійно дбати про їх конкурентоспроможність, отже, шукати нові технології, створювати нові види та оновлювати асортимент продукції, впроваджувати різноманітні маркетингові та управлінські нововведення. Отже, без змін у системі економічних відносин окремі закони, постанови чи локальні державні інноваційні програми не зможуть істотно збільшити попит на інновації в Україні, а, відповідно, створити сприятливий економічний клімат для інноваційної діяльності.

Узагальнюючи матеріали наукових публікацій з цих питань, визначимо головні екзогенні чинники впливу на інноваційну активність промислових підприємств:

- наявність стратегічної концепції розвитку економіки на основі інноваційної моделі та її реалізація шляхом здійснення відповідної державної інноваційної політики;
- повнота і досконалість законодавчої бази в цілому та законодавства з питань інноваційної діяльності зокрема;
- сприятливий економічний клімат для інноваційної діяльності, високий попит на інновації;

- наявність установ інфраструктури та кваліфікованих експертів, які надають необхідні бізнес-послуги, інформацію щодо науково-технічних досягнень та ринків.

Разом з тим на інноваційну активність підприємств впливають не тільки зовнішні, а й внутрішні чинники. Зокрема, одним з вирішальних ендогенних чинників, який впливає на ефективність використання коштів, що спрямовуються на фінансування інноваційних проектів, є внутрішня система управління інноваційною діяльністю на промислових підприємствах. Отже, основним завданням держави є створення сприятливого економічного середовища для створення і впровадження інновацій, а основним завданням керівників підприємств є формування цілісної системи управління інноваційною діяльністю, яка має складатися з таких елементів:

1) управління відбором інноваційних проектів, які відповідають стратегії розвитку підприємства, і залученням джерел фінансування (формування фондів фінансування нововведень і стимулювання творчої праці винахідників, раціоналізаторів, новаторів за рахунок нерозподіленого прибутку, залучення довгострокових банківських кредитів, розміщення акцій та корпоративних облігацій на вітчизняному і міжнародному фондових ринках);

2) управління інтелектуальною власністю та комерціалізацією інновацій (облік об'єктів інтелектуальної власності-ОІВ, оцінювання вартості ОІВ, які створюють фахівці підприємства, оформлення охоронних документів, захист ОІВ від неправомірного використання, організація продажу патентів, ліцензій та інших ОІВ);

3) мотивація творчої праці персоналу (планування кар'єри працівника, стимулювання особистого зростання, застосування індивідуалізованої системи мотивації — разові грошові виплати винахідникам і новаторам, іменні премії, індивідуальні відзнаки, формування соціального пакета, матеріальне заохочення розвитку персоналу — підвищення кваліфікації, тренінги, перепідготовка тощо);

4) контроль і аналіз інноваційних витрат (розподіл і облік інноваційних витрат за окремими проектами і напрямками інноваційної діяльності, оцінювання фактичної ефективності інноваційних витрат);

5) управління ризиками інноваційної діяльності (ідентифікація ризиків, оцінювання рівня ризику, нейтралізація, розподіл, страхування ризиків);

6) управління НДДКР і співпрацею з установами інноваційної інфраструктури (створення відокремлених підрозділів, проектних груп, заснування венчурних підприємств, укладення угод з науково-дослідними установами, консалтинговими фірмами, участь в діяльності технопарків, виставках, ярмарках тощо).

Особливу увагу необхідно звернути на формування підсистеми управління інтелектуальною власністю, оскільки в сучасній економіці саме інтелектуальна власність відіграє ключову роль у підвищенні інноваційної активності підприємства. Зокрема, на великих підприємствах може бути доцільним створення спеціального підрозділу з управління інтелектуальною власністю, основними функціями якого має бути ведення активної патентно-ліцензійної роботи, реалізація плану досліджень і розробок, ведення цілеспрямованої боротьби з порушниками авторських прав. Нагальною проблемою управління інтелектуальною власністю є її охорона. Наприклад, можливість порушення авторських прав шляхом піратського копіювання та розповсюдження авторських розробок призводить до знецінення праці як окремих винахідників, так і зниження прибутків цілих підприємств, які створюють інновації, змушують їх стримувати або й згорти обсяги розробок. Не можна не враховувати, що частиною стратегії транснаціональних корпорацій останнім часом стає так звана патентна агресія, яка становить реальну загрозу інноваційному розвитку вітчизняних промислових підприємств. Транснаціональні корпорації вміло використовують патентне законодавство для отримання патентів, застосовуючи з цією метою новітні інтелектуальні та інформаційні технології придушен-

ня конкурентів. По суті, транснаціональні корпорації використовують патентне законодавство як протипагу антимонопольному законодавству, повністю нейтралізуючи його. У такий спосіб вони можуть обмежувати діяльність українських виробників наукоємної продукції, перейшовши від патентного захисту конкретних виробів до агресивних форм захисту перспективних секторів ринку наукоємної продукції. З урахуванням експертних оцінок можна стверджувати, що вкрай низька патентна активність українських підприємств може призвести до неможливості освоєння низки перспективних секторів ринку.

Отже, формування повноцінної системи управління інноваційною діяльністю, яка охоплює весь ланцюжок — від відбору інноваційних проектів і вибору джерел фінансування до оцінювання фактичної ефективності інноваційних витрат, є необхідною умовою підвищення інноваційної активності вітчизняних промислових підприємств.

Література

1. Грідчина М. В. Управління фінансами акціонерних товариств: Навч. посіб. — К.: А.С.К., 2005. — 384 с.

1. Закон України “Про інноваційну діяльність” від 04.07.2002 р. // Уряд. кур’єр. — 2002. — № 143. — С. 5–7.

2. Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” від 16.01.2003 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=433-15>

3. Закон України “Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій”. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1676-15>

4. Закон України “Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків” із змін. і допов. // ВВР України. — 1999. — № 40. — С. 363.

5. Кальянов А. В. Інноваційна політика розвитку підприємства в умовах трансформаційної економіки / А. В. Кальянов, С. О. Воронков // Наук. праці МАУП. — Вип.1(36). — К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2013. — С. 96–102.

6. Польова Н. М. Формування механізму управління інноваційною діяльністю машинобудівних підприємств / Н. М. Польова, В. О. Шпильова // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 4(94). — С.130–134.

7. Статистичний щорічник України за 2012 р. Державна служба статистики України. — К.: Август Трейд, 2013.

8. Статистичний щорічник України за 2010 р. / Державна служба статистики України. — К.: Август Трейд, 2011.

Проаналізовано показники інноваційної активності промислових підприємств України. Визначено основні екзогенні фактори, що впливають на розвиток інноваційної діяльності. Підкреслюється необхідність системних змін економічних відносин у країні для зростання попиту на інновації. Рекомендується впроваджувати цілісну систему управління інноваційною діяльністю на промислових підприємствах.

Проанализированы показатели инновационной активности промышленных предприятий Украины. Определены основные экзогенные факторы, которые влияют на развитие инновационной деятельности. Подчеркивается необходимость системных изменений экономических отношений в стране для роста спроса на инновации. Рекомендуется внедрять целостную систему управления инновационной деятельностью на промышленных предприятиях.

Indexes of innovative activity of Ukrainian industrial enterprises were analyzed. The main exogenous factors influencing the development of innovative performance were defined. The need for systematic changes in economic relations within the country was emphasized to facilitate the growth of the demand for innovation. It is recommended to implement an integrated system of innovation's management at industrial enterprises.

Надійшла 12 грудня 2014 р.